přiděleným, pročítal spisy, diktoval koncepty nebo určoval způsob vyřízení, podpisoval. S nadlidskou opravdu energií. Nemohla ovšem již trvati dlouho. Druhé ministerství mu dodalo. Cítil konec, staral se jen, aby svým skonem nepokazil slavnost odhalení pomníku Fr. Palackého v Praze, při které si původně přál sám promluvit.

Dva dni po slavnosti, v pondělí dne 1. července 1912, zesnul tiše po dvanácté hodině polední ve věku 61 let.

Dr. *Josef Gruber.*

Povšechný ráz československé platební bilance.

Nechci se zabývati podrobnostmi československé platební bilance. Přesný obraz platební bilance možno načrtnouti jen za spolupráce velkého počtu státních a soukromých ústavů, zejména bank, a státní úřad statistický tuto práci již také zahájil. Bylo by zbytečno předkládati neurčité odhady jednotlivých položek platební bilance, když se již pro ně hledají přesné podklady. Konečně je také mnohem méně nutno, než se za to všeobecně má, zdržovati se s těmito jednotlivostmi. Celkového přehledu o platební bilanci jest možno nabýti, jestliže dostatečně prozkoumáme několik hlavních položek, jež jsou obecně známy.

Základem každého šetření o platební bilanci jest bilance obchodní. Tak na př. v americké platební bilanci za rok 1924 činí příjmy z obchodu zbožím 4·6 miliardy dolarů, příjmy z neviditelných položek platební bilance 1·2 miliardy, vydání z obchodu zbožím 3·6 miliardy, kdežto neviditelné výdajové položky 2·2 miliardy včetně 800 milionů dolarů zahraničních zápůjček. V platební bilanci činí obchod se zbožím na straně příjmů asi 80%, na straně výdajů více než 60%. Obchodní bilance tedy poskytuje také u státu, který jest dnes největším bankéřem světa, již 70% platební bilance, a jest proto prvým předpokladem pro studium platební bilance. Nejpodrobnější šetření o neviditelných položkách platební bilance mohou vésti k nejvadnějším závěrům, jestliže obchodní bilance není správná, neboť co jest platna veškerá přesnost při odhadu jednotlivých položek, jež úhrnem tvoří v Americe jen 30%, u nás však pravděpodobně mnohem

méně, jestliže v nejdůležitější oblasti platební bilance, v obchodu se zbožím, vyskytují se hrubé chyby. Takové chyby v hodnocení dovozu a vývozu mohou nabýti takového rozsahu, že omyl znamená větší obnos než všechny neviditelné položky. Podobnými chybami v odhadu hodnoty dovozu a vývozu bilance, ve skutečnosti aktivní, může se zdáti pasivní, malé pasivum může se změniti v pasivum obrovské. Každé šetření o československé platební bilanci musí tedy začíti zkoumáním bilance obchodní.

Československá obchodní bilance měla do konce roku 1923 velkou vadu: neobsahovala zušlechťovacího řízení. Zušlechťovací řízení však v roce 1924 bylo deklarováno asi na 600 milionů Kč při dovozu a asi na 1400 milionů při vývozu, poskytlo tedy aktivum asi 800 milionů Kč, kdežto dovoz a vývoz ve volném oběhu vynesl aktivum jen asi 400 milionů Kč. Všechny obchodní bilance předešlých let jsou tedy neúplné, ježto aktivum, jež zušlechťovací řízení vyneslo pravděpodobně také v těchto letech, v nich chybí. Chceme-li nabýti úplné obchodní statistiky také pro léta 1920–1923, musíme zjistiti význam zušlechťovacího řízení aspoň odhadem a započísti. Tento odhad jsem provedl tak, že jsem počítal zušlechťovací řízení týmž procentem speciálního obchodu v dovozu a vývozu, jež mělo v roce 1924, a obdržel jsem tak tuto československou obchodní bilanci:

Opravená československá obchodní bilance.

	Volný oběh			Celní záznam			Speciální obchod: volný oběh a zušlechťovací řízení		
	dovoz	vývoz	saldo	dovoz	vývoz	saldo	dovoz	vývoz	saldo
	v milionech Kč								
1920	23.384	27.569	+4185	935*	2206*	+1271*	24.319	29.775	+5456
1921	22.433	27.312	+4879	897*	2185*	+1288*	23.330	29.497	+6167
1922	12.696	18.086	+5390	508*	1447*	+ 939*	13.204	19.533	+6329
1923	10.222	12.573	+2351	409*	1006*	+ 597*	10.631	13.579	+2948
1924	15.267	15.655	+ 388	595	1367	+ 772	15.862	17.022	+1160

* Odhad.

Tabulka ukazuje, že aktivum speciálního obchodu v letech 1920–1922 bylo ročně asi o 1 miliardu větší, než se na základě výkazů o volném oběhu za to mělo, a v roce 1923 (rok krise) bylo větší o 600, v roce 1924 o 800 milionů Kč, než bylo vykázáno ve volném oběhu. Tabulka charakteristicky uka-

zuje v roce 1922, kdy v druhém pololetí následkem měnové krise byl nutným výprodej hotových tovarů ze skladů a kdy zároveň tuzemský odběr surovin byl zmenšen na míru nejmenší, největší aktivum. Od toho roku však aktivum velmi rychle klesá.

O tom, zda obchodní statistika v předešlých letech byla úplně spolehlivá, bylo mnoho sporů. Já sám jsem se příliš mnoho zabýval československou obchodní statistikou, než abych vad této statistiky nepozoroval. Vím, že hodnoty pro léta 1920 až 1923 byly zjišťovány jen na konci roku odhady odborníků a že naopak začátkem roku 1924 byla zavedena metoda deklarace hodnoty, nejmodernější to řízení, v němž každý vývozce a dovozce musí deklarovati hodnotu vyváženého nebo dováženého zboží. To jest ohromný rozdíl a vedl také skutečně k tomu, že se změnou způsobu zjišťování hodnoty řada zboží byla deklarována jinými hodnotami, než před tím se odhadovalo. Není tedy možno hodnoty získané odhadní metodou beze všeho srovnávati s hodnotami metody deklarační. Kromě toho mám na základě mezinárodních srovnání za velmi pravděpodobno, že odhad vývozu v roce 1920 byl poněkud příliš vysoký. Tehdy celý aparát, který odhad prováděl, byl úplně nový, a chyby, jež se vyskytovaly jistě bez jakéhokoliv úmyslu, byly vysvětlitelny. Přes všechny tyto nedostatky – neuvedení celního záznamu, změnu zjišťovací metody, přecenění v roce 1920 – pokládám přece obchodní bilanci celkem za správnou. Věřím také zde v zákon velkých čísel, t. j. že chyby na jedné straně jsou vyváženy chybami na straně druhé. Tak na př. přecenění jednotlivých vývozních předmětů jest vyváženo tím, že proti všem předpisům velmi často se zapomínalo u některých druhů vývozního zboží, jako dříví a uhlí (u těchto druhů jsem to sám zjistil), vzíti také zřetel na dopravné až k hranici.

Jestliže nyní pokládáme bilanci opravenou doplněním zušlechťovacího řízení za správnou, narazíme na novou překážku. Tato bilance jest sestavena v kolísající měně, v korunách, jichž připadalo v roce 1921 na jednu zlatou korunu 16, dnes však jen 7. Aby bylo možno tyto číslice navzájem srovnávati, musíme je tedy přepočísti na zlato. Nejbližší by bylo přepočtení na zlaté koruny. Zlatá koruna však není již skutečnou měnou, jest tedy nutný přepočet na zlatou měnu a z těch jest jen jedna, jež stále uchovala svoji zlatou paritu, t. j. dolar. Přepočtení na zlatý dolar dává tento výsledek:

Obchodní bilance přepočtená na miliony zlatých dolarů.

	Kurs dolaru v New-Yorku	Volný oběh			Zušlechťovací řízení			Speciální obchod: volný oběh a zušlechťov. řízení		
		vývoz	dovoz	saldo	vývoz	dovoz	saldo	vývoz	dovoz	saldo
1920	62·4	375	442	+ 67	15	35	+20	390	477	+ 87
1921	79·5	281	344	+ 63	11	27	+16	292	371	+ 79
1922	41·4	308	437	+129	13	35	+23	320	472	+152
1923	33·8	301	371	+ 70	12	31	+19	313	402	+ 89
1924	33·8	450	463	+ 13	18	40	+22	468	503	+ 35

Při tomto přepočtení ovšem číslice inflačních let se značně smrsknou. Teď je však třeba ještě na něco dalšího vzíti zřetel, totiž na kolísání hodnoty zlata. Zboží, jež se v roce 1913 v New Yorku dostalo za dolar, stálo v roce 1920 průměrně 2 dolary 30 centů, v roce 1924 stále ještě $1^1/_2$ dolaru, t. j. zlato v roce 1920 kleslo na 42% své hodnoty a i v roce 1924 dosáhlo teprve dvou třetin své předválečné hodnoty. Chceme-li obdržeti úplně srovnatelné reálné hodnoty, musíme proto celou bilanci ještě jednou přepočítati na dolar s předválečnou kupní silou.

Obchodní bilance v milionech předválečných dolarů.

	Dělitel	Volný oběh			Zušlechťovací řízení			Speciální obchod: volný oběh a zušlechťov. řízení		
		vývoz	dovoz	saldo	vývoz	dovoz	saldo	vývoz	dovoz	saldo
1920	2·3	163	192	+29	6·5	15·2	+ 8	170	207	+37
1921	1·5	187	230	+43	7·3	18	+11	194	248	+54
1922	1·5	206	291	+85	8	22	+14	214	313	+99
1923	1·5	200	247	+47	8	20	+12	208	267	+59
1924	1·5	300	308	+ 8	12	27	+15	282	335	+23

Tím se aktivum roku 1920 opětně velmi značně zmenšuje, zatím co všechna ostatní jiná léta se snižují jen na dvě třetiny. Výsledkem jest, že aktivum naší obchodní bilance z roku 1920 až do roku 1922 stoupalo a v tomto roce činilo asi 100 milionů dolarů. Od té doby aktivum klesá a kleslo v roce 1924 na 23 milionů předválečných dolarů. Ve všech pěti letech činilo aktivum úhrnem 442 milionů zlatých dolarů, t. j. 272 milionů předválečných dolarů. Není to velký obnos, srovnáváme-li jej s ohromnými sumami americké bilance, je to však mocný obnos pro tak malou a poměrně chudou zemi, jako jsme my.

Celý problém, kolem něhož se studium platební bilance otáčí, jest nyní otázka, kam těchto 440 milionů zlatých dolarů přišlo. Mám před sebou náčrtek platební bilance za rok 1922, tedy nejaktivnější rok, jejž jsme v obchodní bilanci měli. Vypracoval jsem jej v polovici roku 1923 a řada významných národohospodářů jej opravovala, aniž jsme dospěli ke konečnému výsledku. V této skizze nalézám řadu aktivních položek neviditelné platební bilance, na př. 45 milionů zlatých dolarů poukazů amerických Slováků. Výše této částky se tehdy setkala s mnohými pochybnostmi, byla však zjištěna podrobným šetřením Bankovního úřadu. Pak tam byly příjmy z transitní přepravy osob a zboží, dále půjčky, jež tehdy poskytly 41 milionů dolarů, renty z volného a sekvestrovaného majetku, příjmy z cizineckého ruchu, zejména v lázních. Tehdy jsme příjem v neviditelných položkách platební bilance včetně půjček vypočítali na 116 milionů zlatých dolarů, k tomu přišlo 472 milionů zlatých dolarů za vývoz zboží, t. j. celkem 588 milionů zlatých dolarů na straně aktiv. Proti tomuto aktivu stálo určité pasivum z dovozu zboží včetně zušlechťovacího řízení 320 milionů zlatých dolarů. Zbyla tedy částka neméně než 268 milionů zlatých dolarů na rozdělení na neviditelné položky výdajové. Z těchto 268 milionů zlatých dolarů mohli jsme umístiti 20 milionů zlatých dolarů v zápůjčce do Rakouska a v úrocích a umořování pro výpůjčky z ciziny. Okrouhle 20 milionů zlatých dolarů jsme stanovili pro koupě domů, stavby továren a nákup cenných papírů v cizině, 15 milionů jako cestovní náklady v cizině (tehdy polovina republiky putovala s prázdnými vaky přes hranice a s plnými se vracela). Obsah těchto vaků, jenž přestupoval hranici podloudně, odhadovali jsme neméně než na 40 milionů zlatých dolarů. Tyto velké pasivní položky činily 110 milionů zlatých dolarů. Zbývalo nám však ještě stále 158 milionů zlatých dolarů, a těchto 158 milionů jsme nemohli nikde umístiti, a proto k uveřejnění těchto fragmentů bilance nedošlo.

Tu počal Friedrich Hertz ve Vídni slézati vrch takřka s druhé strany. Kdežto my jsme hledali cestu, kam peníze přišly, t. j. po níž aktivum obchodní bilance a neviditelné položky platební bilance, jež nám byly známy, musily opět vyjíti, stál Friedrich Hertz před opačnou nesnází. Měl před sebou roční pasivum rakouské obchodní bilance 800 milionů zlatých korun, t. j. 160 milionů zlatých dolarů, a hledal cestu, po níž peníze k zapla-

cení tohoto pasiva do Rakouska přišly. Při tom prováděl velmi složitá šetření, zejména podrobil publikace starého rakouského ministerstva financí důkladnému zkoumání a shledal, že peníze přišly z největší části z Československa. Od té chvíle jsme věděli také, kam šly naše peníze. Od toho okamžiku mohli jsme s dobrým svědomím zanechati pochybností o správnosti obchodní bilance.

Dr. Friedrich Hertz o této věci napsal v poslední době knížku „Platební bilance a životní schopnost Rakouska“.*) Dokazuje v ní, že z dědictví dřívějšího postavení hospodářské hlavy velké říše, Vídni zůstalo ještě mnoho přijmů z nové ciziny, a to z držby akcií a obligací, z majetku, jejž jednotlivci mají v průmyslových a obchodních podnicích, zemědělských statcích a především z volného kapitálu, jenž pracuje jako zapůjčený kapitál na peněžním trhu nových států, zvláště však v Československu. Tímto zcela přijatelným objevem byla ihned vyjasněna řada jiných věcí. Československo bylo před převratem rakouskou provincií; nikoliv provincií ve správním smyslu, nýbrž provincií se stanoviska kapitálového hospodářství. Ve Vídni byla nahromaděna větší část ukládacího kapitálu a z Vídně byly kryty finanční potřeby československého provinciálního hospodářství. Po převratu bylo nutno tuto československou provincii přetvořiti v československý stát také ve smyslu kapitálově-hospodářském. Nechci říci, že tento přerod jest již úplně dokončen, ale jistě velká část finančních a kapitalistických podkladů, bez nichž není samostatného státu, jest již dána. A tento přerod stál v podstatě oněch 440 milionů zlatých dolarů, jimiž byla naše obchodní bilance aktivní, a jistě také ještě dalších 200 milionů zlatých dolarů, jež vynesly neviditelné aktivní položky naší platební bilance. To jest dohromady více než 600 milionů zlatých dolarů. Tohoto obnosu bylo nutno užíti v prvé řadě k opatření zásoby zlata a devis cedulové banky. Tato zásoba činí dnes 1700 milionů Kč a možno počítati, že začátkem roku 1920 z toho byla v tuzemsku ve zlatě a devisách sotva polovina; zbývající miliarda, již bylo nutno opatřiti z ciziny, činí při dnešním kursu asi 30 milionů zlatých dolarů. To však byla jen jedna z malých zařizovacích položek. Kromě toho musel býti volný kapitál, jehož bylo potřeba k provozu národního hospodářství, získán devisami vývozního přebytku.

*) Podávám o ní zprávu na jiném místě. Viz str. 334. t. č. Obz. Nár.

Utvoření samostatného státu vedlo dále k rozsáhlým zpětným nákupům akcií, poněvadž nové národní hospodářství se snažilo pokud možno se státi pánem ve vlastním domě. Rozsah těchto majetkových převodů, jež se dály hlavně směrem z Vídně do Prahy, byl však v obou městech daleko přeceňován. Slyšel jsem teprve v poslední době od velmi informované osobnosti v Praze tvrditi, že úhrnná částka papírů, jež z ciziny se vrátily do Prahy, nepřevyšuje 1200 milionů Kč, t. j. 35 milionů zlatých dolarů. Při tom jsme všichni mysleli, že Rakousko ohromný schodek své obchodní bilance (také Friedrich Hertz jest toho názoru, že tento schodek se přehání) v podstatě vyrovnává výprodejem svých kapitálů a že my opět ukládáme své vývozní přebytky v nákupu papírů, které byly v držbě Vídně. Tento názor na vídeňské straně byl příliš pesimistický a na naší příliš optimistický. Neboť v téže době jinou cestou odplývaly tiše a pravidelně ohromné částky z Prahy do Vídně, celkem jistě několik set milionů zlatých dolarů. To byly dividendy našich akciových společností vídeňským akcionářům, čistý příjem z pozemkové držby, z obchodních a průmyslových soukromých podniků, zisky stále ještě u nás silně pracujícího zahraničního zapůjčeného kapitálu. Celkem dá se obraz naší platební bilance nejjasněji shrnouti, jestliže rozdělíme platební bilanci, jako je rozdělena poslední americká platební bilance, sestavená v Departement of Commerce, na tři části:

1. Viditelnou část, obchod zbožím a drahými kovy. Tato část byla v posledních pěti letech aktivní úhrnem necelé půl miliardy zlatých dolarů.

2. Běžné (krátkodobé) neviditelné položky. Sem patří na straně aktiv peníze vystěhovalců, kterážto částka sice jistě již není tak veliká jako v roce 1922, přesto však stále ještě jistě je značná (Američané zaznamenávají pro 1924 úhrnem 300 milionů zlatých dolarů jako poukazy všech vystěhovalců), výdaje cizinců v našich lázních a úroky z našeho kapitálového majetku v cizině. Na straně pasiv jsou položky obdobné. Tato druhá část platební bilance, totiž běžné neviditelné položky, byla dle mého názoru jistě pasivní, poněvadž přes nostrifikaci akciových společností, zpětné koupě papírů a pozemkovou reformu jsme přece jen zůstali zemí, pokud jde o kapitálový majetek, pasivní; zahraniční kapitál, který pracuje v Československu, jejž dlužíme a z něhož musíme platiti úroky, dle mého názoru stále ještě

činí několikanásobnou částku tuzemského kapitálu, který jsme uložili v cizině. Nemyslím však nikterak, že pasivní saldo běžných neviditelných položek dosahuje aktivního salda viditelných položek, takže v těchto pěti letech zbyla velmi značná suma pro vývoz kapitálu. V tomto smyslu byla československá platební bilance aspoň v průměru těchto pěti let rozhodně aktivní.

3. Pohyb kapitálu. Zde přijdou dle amerického vzoru na stranu aktiv zahraniční cenné papíry a tuzemské efekty, jež jsme prodali v cizině, dlouhodobé úvěry poskytnuté cizinou, zahraniční půjčky, jež nám byly poskytnuty. Na stranu pasiv přijdou půjčky, jež jsme my dali cizině, na př. Rakousku; v cizině vydané, avšak Československu prodané zahraniční cenné papíry; námi zpět koupené československé cenné papíry, jež byly v zahraničním majetku, a konečně zakládání pobočních závodů našeho průmyslu, který si vystavěl za celní hranicí v cizině továrny, aby uhájil zahraniční trh. V tomto pohybu kapitálu byly naše platy do ciziny rozhodně větší než příjmy z ciziny. Tato položka byla zcela určitě pasivní. Strávila celé aktivum obchodní bilance, které ještě zbývalo po srážce pasiva neviditelných položek. Toto pasivum kapitálového pohybu jest však nutno hospodářsky zcela jinak hodnotiti než pasivum běžných neviditelných položek. O částku tohoto pasiva jsme den ze dne bohatli, neboť o každý kapitálový plat do ciziny zmenšovalo se buď naše zadlužení v cizině, nebo zvyšoval se náš kapitálový majetek v cizině.

Československá platební bilance jest bilancí země, jež začala jako provincie a budovala svůj vlastní hospodářský stát. To se ovšem neobešlo bez potíží. Československu se však pomocí přebytků obchodní bilance podařilo vytvořiti nejdříve nejnutnější kapitálovou reservu k provozování vlastního hospodářství a zahraničního obchodu, zatlačiti volný zahraniční kapitál, jenž u nás pracoval, zmenšiti zahraniční kapitálový majetek v Československu a tím také zmenšiti částku ročních běžných platů do ciziny, a zvětšiti československý kapitálový majetek v cizině i běžné platební závazky ciziny v náš prospěch. Tento úspěšný přetvořovací proces nezdařil se ještě potud, abychom se stali aktivní zemí také, pokud jde o kapitálový majetek, naše zadlužení jest stále ještě větší než náš majetek v cizině. Ale poměr mezi majetkem a dluhy se den ze

dne zlepšuje. Platební bilance, jež jest s to, aby splácela dluhy a rozmnožovala zahraniční majetek, nazývá se v západní Evropě a Americe aktivní platební bilancí. Tato platební bilance, na niž můžem býti hrdi, jest výsledkem naší práce, v prvé řadě průmyslové práce pro vývoz. Byl to vývozní průmysl, jenž umožnil hospodářské vybudování nového státu.

Dr. *Karel Uhlig*, Karlovy Vary.

Britské úsilí o odbytiště.

„British policy is british trade".
Pitt.

Značná nezaměstnanost za posledních let v Anglii a úsilí, které každá britská vláda věnuje zdolání tohoto problému, vyvolávají mimoděk shora citovaná známá slova. Odstranění nezaměstnanosti a udržení životní míry jsou vskutku hlavní starostí anglické politiky. To také bylo podnětem Macdonaldovi jakožto ministerskému předsedovi, že jmenoval v červenci r. 1924 zvláštní komisi pro obchod a průmysl s tím určením, aby zkoumala podmínky a vyhlídky britského průmyslu a obchodu se zvláštním zřetelem k zahraničním trhům a podala příslušné návrhy.

Letos v červnu předložila jmenovaná komise prvou část výsledků své práce: Přehled zahraničních trhů.*) Nehledíc ke krátkému úvodu obsahujícímu stručnou analysu hlavních příčin, které mají vliv na vývoj britského obchodu na zahraničních odbytištích se zřetelem k přesunům a k změnám poválečným, omezuje se rozsáhlá kniha na to, že uvádí na základě oficiálních pramenů pro každý stát hlavní hospodářská fakta doložená číslicemi a procenty, důležitými pro posouzení situace zahraničního a specielně britského obchodu v jednotlivých státech.

Stručně, avšak markantně rozvíjí tak velkolepý obraz situace na světových trzích. Československý čtenář bude čísti knihu se zvláštním interesem vzhledem k mimořádnému zájmu, který má Československo na prosperitě svého vývozního obchodu. Kniha dotýká se všech problémů, jež v tomto směru zaměstnávají také nás. Ať jsou rázu přechodného, jako na př.

*) „Survey of overseas markets." London. Printed & published by his Majesty's Stationery Office, 1925. Cena 6 s. Stran 740.